

ŠEIMA BIBLIJOJE

Arvydas Ramonas, Tomas Jonušas

Klaipėdos universitetas, Telšių kunigų seminarija

Anotacija

Straipsnyje apžvelgiama Šv. Rašto doktrina apie šeimą ir santuoką. Nagrinėjama, kaip Senojo Testamento epochoje, dieviškojo apreiškimo kontekste buvo suprantama santuoka, kaip ši doktrina išbaigta Naujajame Testamente. Aptariama sutuoktinių meilės slėpinio vieta Dievo plane, kaip biblinė santuokos samprata derėjo Bažnyčios Tradicijoje ir Magisteriume. Nagrinėjant biblinį sakramentinį santuokos pobūdį, apžvelgiama šeimos vieta tikinčio žmogaus gyvenime, taip pat aptariamas santuokos institucijos vertingumas, sutuoktinių teisės ir pareigos, atsakomybė, tėvystės ir motinystės slėpinys.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: Šv. Raštas, šeimos institucija, ištikimybė.

Abstract

The article examines the teaching of the Bible about the family and marriage. Under examination is the formation of marriage understanding in the period of the Old Testament in the light of divine revelation and how this teaching was completed in the New Testament. Particular attention is drawn to the prominent place in God's plan given to the mystery of conjugal love as also the influence of the biblical covenant perception upon the Tradition and Magisterium of the Church. The biblical perspective of the marriage sacramental dimension sheds light upon the family in the life of the believer as important themes are touched, namely, the values of the marriage institution, marriage rights and duties, responsibilities and the mystery of parenthood.

KEY WORDS: Bible, family institution, fidelity.

Įvadas

Šiandien visuomenės socialiniame, kultūriniame ir politiniame gyvenime šeima užima svarbią vietą. Ji yra pirminė visuomenės ląstelė ir atlieka pagrindines žmonių giminės pratęsimo, jaunosios kartos auklėjimo, šeimos narių materialinės ir moralinės savitarpio paramos funkcijas. Šeima, kaip asmenų bendruomenė, yra pagrindinė žmonių bendro gyvenimo grandis – vyro ir moters sąjunga, jų bendras gyvenimas, įteisintas santuokos aktu pagal nustatytą išorinę formą (teisės normos) ir pripažįstamas visuomeninių teisinių institucijų. Santuoka ir šeima socialiniu, kultūriniu ir moraliniu požiūriais nėra vien tik sutuoktinių

reikalas, tai ir visuomenės, tautos, šalies vyriausybės, švietimo įstaigų ir Bažnyčios rūpestis.

Šiandien pasaulis išgyvena moralinių vertybių nepastovumo, jų perkainojimo laikotarpį, savitą krizę. Tai neigiamai veikia ir šeimos instituciją, nes abejojama dėl šeimos kūrimo tikslų ir uždavinių, netinkamai suvokiama santuokinio ir šeimos gyvenimo esmė, neįvertinama jos svarba. Anksčiau į šeimą žiūrėta kaip į Dievo įkurta, todėl šventą instituciją, o dabar – tik kaip į sėkmingą ar nesėkmingą sutartimi paremtą dvišalį susitarimą.

Modernėjančios informacijos technologijos ir komunikavimo priemonės atvėrė šeimai naujus horizontus, todėl šimtmečiais puoselėtos tradicijos ir papročiai neteko savo auklėjamosios galios. Įvairūs naujo gyvenimo stiliaus nulemti reiškiniai nūdienos visuomenėje sumenkina žmogiškuosius partnerių matmenis, kas lemia katastrofiškus padarinius šeimai. Tai seksualinis liberalizmas, vadinamoji „laisvoji parterystė“, homoseksualių asmenų santuokos, tradicinių santuokų skaičiaus mažėjimas ar jų nuolatinis atidėliojimas, išaugęs skyrybų skaičius, negimusių kūdikių žudymas, kontraceptinių priemonių vartojimas, daugiavaikių šeimų mažėjimas ir kt. Kadangi tėvams ir motinoms dažnai pritrūksta atsakomybės, vaikai yra nepakankamai prižiūrimi, globojami, o dėl moralinių vertybių nuosmukio ir matydami nedarnios šeimos pavyzdį, užaugę patys neatsakingai kuria šeimas. Taigi krikščioniškas, Biblija paremtas požiūris į šeimą šiandienos visuomenei yra ypač svarbus.

Katalikų Bažnyčia yra įsitikinusi, kad žmonijos ateitis yra susijusi su šeima, todėl nuolat primena šeimos svarbą visuomenės gyvenime. Šiuo straipsniu norima atkreipti dėmesį į nekintantį Katalikų Bažnyčios, kartu ir Šv. Rašto mokymą apie santuoką ir šeimą.

Tyrimo objektas – krikščioniškos santuokos ir šeimos doktrinos suvokimo kaita Šv. Rašte.

Straipsnio tikslas – biblinio santuokos ir šeimos doktrinos pagrindo analizė, ryšys su šiandieninio pasaulio problemomis, tradicinės šeimos reikšmė visuomenei ir Bažnyčiai.

Mokslinis teiginys. Tradicinės santuokos ir šeimos tikrovė glūdi Biblijos apreiškime, Tradicijoje ir Bažnyčios mokyme.

Temos aktualumas: atsižvelgiant į šiandienos problemas (homoseksualų, bandomosios santuokos, laisvoji partnerystė ir t. t.), santuokos institucija kaip niekad svarbi visuomenės ir Bažnyčios ateičiai.

Metodika: komparatyvinis-sintetinis metodas, dedukcinė Biblijos analizė.

1. Senasis Testamentas

Seniausia tradicija, bylojanti apie santuokos ir šeimos kilmę, yra Dievo apreiškimas Senajame Testamente. Šv. Raštas apima žmonijos gyvenimo visumą: „Prasideda vyro ir moters sukūrimu pagal Dievo paveikslą ir panašumą ir baigiasi „Avinėlio vestuvių“ (Apr 19, 7.9) vizija“ (Katalikų Bažnyčios Katekizmas, nr. 1602). Šv. Rašte yra nemažai vietų, kur kalbama apie santuokos įsteigimą, jos slėpinį, Dievo jai teikiamą prasmę ir tikslą. Senajame Testamente žodžio *santuoka* nerasime. Ją galime suprasti kaip „klando ir šeimos sudėtinę dalį“ (Reiterer, 1997, p. 131). Dievas sukūrė santuoką, taigi ir pašaukimas santuokai „įrašytas pačioje iš Kūrėjo rankų išėjusių vyro ir moters prigimtyje“ (Katalikų Bažnyčios Katekizmas, nr. 1603; plg. Vatikano II Susirinkimo nutarimai, Gaudium et Spes, nr. 48). Šventasis Raštas liudija, kad Dievo planai dėl vyro ir moters santuokos galioja nuo pat žmogaus sukūrimo.

1.1. Santuokos kilmė

Svarbiausias sukūrimo pasakojimo akcentas Pradžios knygoje – žmogaus sukūrimas, kuris nėra tik „geras dalykas“, bet „labai geras“ (Vailionis, 2000, p. 27), nes žmogus – tai Kūrėjo paveikslas ir panašumas. Remiantis Pradžios knyga, žmogus nėra vien vyras ar vien moteris (plg. Pr 1, 27), „jie abu drauge yra Dievo paveikslas ir panašumas“ (Virbalas, 1998). Vyrą ir moterį Dievas sukūrė vieną kitam, nes „negera žmogui būti vienam“ (Pr 2, 18). Jie turi vienas kitam padėti. Vyras ir moteris susijungė ne dėl išorinių aplinkybių, bet prigimties skatinami. Žodžiuose „negera žmogui būti vienam“ užkodotas abipusis papildymas (The Anchor Bible dictionary, 1992, p. 568). Taip rojus moterystė tampa „lyčių atbaigimo institucija“ (Maceina, 1992, p. 5), kas ir yra pagrindinis santuokos tikslas. Pagrindas yra „ne vieno partnerio pretenzijos ar užgaidos, o Kūrėjo duotos savybės kitame“ (Reiterer, 1997, p. 139). Žodžiai „labai gera“ (Pr 1, 31) žymi žmogaus

lytiškumą, kuris meilės dėka tampa žmogiškąja komunija (susijungimu), pilnatve. Vienišumas, kurį pamatė Kūrėjas, sukūręs žmogų – Adomą, yra didžiausia žmogaus nedalia. Galiausiai jis įveikiamas, kai Dievas žmogui atveda kitą žmogų – moterį, kurią pamatęs šis sušunka: „Kaulas mano kaulų ir kūnas mano kūno“ (Pr 2, 23). Nuo to momento, kai Dievas sukūrė moterį – „tinkamą bendrininką“ (Pr 2, 18) vyrui, turėjo prasidėti gyvenimas, kai „gera būti drauge“. Tiesa, užsivėrus rojaus vartams, „kai žemė želdino usnis ir erškėčius“, vyrui teko prakaitu pelnytis duoną, o moteriai – skausmuose gimdyti, vis dėlto „gera būti drauge“, kaip gyvenimo principas, išliko (plg. Virbalas, 1998, p. 3).

Žmogaus prigimtyje glūdinčios Kūrėjo dovanos skatina vyrą ir moterį ieškoti vienas kito, nuolat gyventi kartu ir bendradarbiauti mylint. Šią jų draugystę nulemia lyčių skirtingumas, todėl Kūrėjo plane ji turi ypatingą uždavinį – ne tik užpildyti vienišumą, bet ir pakviesti į gyvenimą naują kartą (plg. Lauriūnas, 1994, p. 19). Rojaus santuoka dvasiniu aspektu tampa „individualiojo atbaigimo institucija“, kūniškuoju – „rūšies plėtimo institucija“ (Maceina, 1992, p. 6).

Būtų pravartu aptarti santuokos institucijos raidą. Laikui bėgant ji kito, radosi naujų žymių, vis dėlto esmė išliko. Kaip minėta, santuoka įsteigta patį žmogaus gyvenimo rytmetį. Prisimindami pasaulio sukūrimo istoriją, galime sakyti, jog visa tai, ką mato mūsų akys, yra ne kas kita, kaip „Dievo galios apraiška“ (Brizgys, 1959, p. 36). Taip pat ir žmogus, iš meilės pašauktas meilei, yra Dievo meilės apraiška. Pirmuosius žmones sukūrė pats Dievas, jie, kaip Kūrėjo įrankiai, gali duoti gyvybę kitiems žmonėms. Tuo tikslu sukūrė dviejų lyčių žmones ir sujungė juos bendram gyvenimui, sakydamas: „Būkite vaisingi ir dauginkitės, pripildykite žemę ir valdykite ją“ (Pr 1, 28). Šis Kūrėjo palaiminimas tampa santuokos tikslu, kurį įvykdyti galima tik vyrui ir moteriai gyvenant kartu, nes tik „bendro žmogiško gyvenimo pagrinduose glūdi bendrumo ir papildomumo charakteris“ (Jonas Paulius II, 1994, p. 13). Taigi vyras ir moteris yra skirti vienas kitam, būdami saviti, jie papildo vienas kitą. Todėl „vyras paliks tėvą ir motiną, ir glausis prie žmonos, ir jie taps vienu kūnu“ (Pr 2, 24), jiedu sukurs atskirą, naują pasaulį, kuris vadinamas šeima. Noras nuolat gyventi kartu yra toks stiprus, kad žmogus palieka namus ir susieja savo gyve-

nimą su asmeniu, kuris lig tol buvo visiškai svetimas. Meilė žmones taip sujungia, kad vieno iš sutuoktinių praradimas tampa skaudžiausia tragedija. Bendrumas, kurį vyras ir moteris „išgyvena moterystėje, yra Kūrėjo įdiegtas kūrinių vienybės ir darnos ženklas“ (Rubšys, 1996, p. 67), vainikuojantis visatą – tai kūrinių viršūnė. Taigi rojaus santuoka, kaip lyčių atbaigimo institucija, užbaigia pirmąjį santuokos vystymosi etapą.

Senojo Testamento eilutės, iliustruojančios pirmuosius puolusios žmonijos amžius, kai šėlsta žmogaus aistros, liudija, kad iki nuodėmės moterystė buvo įsteigta pareigai pratęsti giminę atlikti, po nuodėmės jai buvo leista tapti priemone, siekiant bendro santuokinio gėrio. Nuodėmė sukretė visą žmogaus būtį: sutrikdė vyro ir moters santykius, pažeidė gyvybės perdavimo tvarką, radosi susvetimėjimas (plg. Pr 3, 7.16). „Jų santykius sudrumstė abipusiai priekaištai, jų tarpusavio potraukis, paties Kūrėjo dovana, pavirto noru valdyti ir geismu“ (Katalikų Bažnyčios Katekizmas, nr. 1607). Po žmogaus nuopuolio santuoka suvokiama visai kitaip: „Ne dėl to vedama, kad būtų galima numalšinti aistras, bet dėl to galima numalšinti aistras, kad esi vedęs“ (Maceina, 1992, p. 7).

Taigi antrajame raidos etape santuoka įgyja ryškų biologinį pobūdį. Dvasinis vyro ir moters bendravimas nustumtas į antrą vietą, pradeda vyrauti giminės pratęsimo motyvas. Toks santuokos uždavinių sukeitimas vietomis rodo, kad žmogaus prigimtyje įsivyravo chaosas. Tenka pripažinti, kad tai galėjo įvykti tik prasiveržus kūniškai aistrai.

Mozės įstatymu pradedamas trečiasis santuokos institucijos raidos etapas. Iki tol santuokos sudaromos ir toliau gyvenama laikantis giminės tradicijų, prigimties reikalavimų ir sąžinės nurodymų. Dabar santuoka įgauna juridinį pobūdį. Mozės įstatymuose nurodyta tai, kas svarbiausia santuokos institucijai: kurie asmenys gali sudaryti santuoką, kaip jie turi gyventi, tvarkyti šeimos reikalus, kaip elgtis mirus vienam iš sutuoktinių, kokių veiksmų imtis, kai vienas iš sutuoktinių yra neištikimas ir t. t.

Naujas – visuomeninis santuokos pobūdis išgelbėjo ją nuo buvusio pakrikimo. Juridiškai sutvarkyta santuoka išoriškai gerokai pasikeitė: įstatymai jai suteikė „stiprią ir ryškią formą“ (Maceina, 1992, p. 8).

Nors išoriškai regime nebeatpažįstamą, radikaliai pasikeitusią instituciją, jos esmė liko nepakitusi: žmogus negali keisti santuokos esmės.

Galiausiai Naujajame Testamente, įsteigdamas Santuokos sakramentą, Kristus pradėjo ketvirtą, atbaigiamąjį, santuokos institucijos raidos etapą: prigimtinę sritį susiejęs su antgamtine, perkeitęs ją pagal dieviškąjį pirmavaizdį, Jis atbaigia santuokos institucijos raidos procesą.

1.2. Šeimos institucijos tapatumas ST visuomenėje

Šeima Senojo Testamento kontekste, kaip ir visos klajoklių šeimos, buvo patriarchalinė. Ji vadinta „tėvo namais“, nes rėmėsi giminės – šeimos vadovo autoritetu. Kalbėdami apie vedybą ir santuokinio gyvenimo ypatumus pastebėsime, kokį vaidmenį šeimoje vaidina patriarchaliniai papročiai.

Remiantis Pradžios knygos pasaulio sukūrimo pasakojimu, Dievo valia ir pačia savo prigimtimi santuoka yra monogaminė. Sakoma, kad vyras „glausis prie žmonos“ (Pr 2, 24), o ne prie žmonių. Tai argumentuojančių Šventojo Rašto vietų yra nemažai¹. Ta pati Pradžios knyga, kurioje pagrindžiama monogaminės santuokos svarba, gali būti suprantama ir kaip „pastangos pateisinti Dvylikos genčių bendrą kilmės (genealogijos) medį“ (Vailionis, 1994, p. 3). Vyrai ankstyvojoje judaizmo kultūroje galėjo turėti nesantuokinių ryšių: jei žmona buvo nevaisinga, privalėjo leisti vyrui turėti „sugyventinę“ (plg. Pr 30, 1–8). Pakartoto Įstatymo knygoje (21, 15–17) randame nuostatą, kuri liudija, kad vyras gali vienu metu gyventi su dviem žmonomis. Poligaminės santuokos realumą liudijančių pavyzdžių galėtume rasti ne vieną: Lamecho atvejis (Pr 4, 23); Abraomas ir jo žmona Saraja bei dvi meilužės Hagara ir Ketūra (Pr 16, 3; 25, 1); Jokūbas su Lėja ir Rachele (Pr 29, 15–30); Ezavas su Judita ir Basmata (Pr 26, 34; 28, 9; 36, 2); Elkana su Ona ir Penina (1 Sam 1, 2); Dovydas su septyniomis žmonomis (1 Sam 18, 17–30; 25, 38–43; 2 Sam 3, 2–5) ir t. t. Taigi daugelis Senojo Testamento veikėjų gyveno poligamiškai: nuo patriarchų iki

¹ Plg. *Šventasis Raštas* (vert. A. Rubšys, Č. Kavaliauskas). (1999). Vilnius: Iš 20, 17; 21, 5; Įst 5, 21; Kun 18, 8.11.14.15.16.20; 20, 10; 21, 13; Sk 5, 12; Job 31, 1; Pat 12, 4; 18, 22; 19, 13; 21, 9; Mok 9, 9.

karalių, kurių „didybė ir didingumas matuojami žmonių skaičiumi“ (Vailionis, 1994, p. 3).

Nors santuokos paprastai sudaromos ne tarp giminaičių (Pr 26, 34; 2 Sam 3, 3; 1 Kar 11, 1; 16, 31), paprotys reikalavo, kad į klaną ateitų kuo daugiau marčių (Pr 24, 4). Taigi neišvengta įstatymo uždraustos kraujomaišos (Kun 18, 6.17). Patriarchų laikais (Pr 20, 12) ir Dovydo valdymo metais (2 Sam 13, 13) galima buvo vesti pusseserę, nors tai ir buvo draudžiama (Kun 18, 11; 20, 17). Įstatymas taip pat draudė tetos ir sūnėno santuoką (plg. Iš 6, 20; Sk 26, 59).

Nemažai teisinių šeimos nuostatų galima aptikti senuosiuose Rytų kraštų teisės kodeksuose, iš kurių paminėtini šie: Ūr Namaus, Lipit Ištaro, Ešnunos, Hamurabio ir kt. Vis dėlto santuokos instituciją apibrėžiantis teisės principas čia nesuformuluotas, netiesiogiai tai padaryta nebent Ešnunos kodekse. Čia rašoma, kad „teisėtų vedybų sąlyga yra vedybinė sutartis ir vieša vestuvių šventė tėvo ir motinos sutikimu“ (Reiterer, 1997, p. 121). Atsižvelgiant į anuometinį rytiečių mentalitetą, santuokos sudarymas buvo paprasčiausia nuotakos pirkimo analogija. Mokestis už nuotaką arba vestuvinių dovanų davimas nuotakos tėvui buvo būtina sąlyga – kompensacija už prarastą darbo jėgą (The Anchor Bible dictionary, 1992, p. 562). Suprantama, mokesčio dydį lėmė asmens vertingumas: kuo labiau moteris vertinta, tuo daugiau buvo už ją mokama.

Tarp Senojo Testamento teisės terminų žodžio *pirkimas* visai nėra, bet tai nereiškia, kad praktika buvo kitokia nei kituose Rytų kraštuose. Kad Senojo Testamento santuoka buvo „perkamoji“ rodo netiesioginiai liudijimai: „Jei kas suvedžiotų mergelę, kuri nėra susižiedavusi ir sueitų su ja, turės mokėti už ją nuotakos kainą ir paimti žmona. Bet jei jos tėvas atsisakytų ją duoti suvedžiotajui, jis vis tiek turės mokėti įprastinę nuotakos kainą, mokamą už mergeles“ (Iš 22, 15–16). Tekste minimas mokestis už nuotaką yra ne kas kita, kaip atsilyginimas už mergystės atėmimą (plg. Reiterer, 1997, p. 232). Kita situacija (Įst 22, 13–21): vyras, vedęs moterį ir kiek vėliau ėmęs jos neapkęsti, ima ieškoti preteksto skirtis: paskleidžia gandus neva jo žmona prieš jiems susituokiant jau nebebuvo mergelė; jei merginos tėvui pavyks įrodyti miesto seniūnams, kad duktė prieš vedybas buvo mergelė, tai „seniūnai paims tą vyrą ir nuplaks. Be to, jie nubaus jį šimto sidabro šekelių

bauda“ (Įst 22, 18), nes vyro kaltinimu buvo apšmeižta mergelė; ji visam laikui liks jo žmona, be teisės išsiskirti. Nustatyta ir konkrečiai suma viešumon iškilusiais neištikimybės ir kitais atvejais – šimtas sidabro šekelių (Reiterer, 1997, p. 132).

Už nuotaką Senajame Testamente galima atsilyginti ir kitaip – išpirkti teikiant tam tikras paslaugas. Pasakojime apie Jokubą ir dvi jo žmonas (Pr 29, 16–30), matome, kaip jis sutinka tarnauti septynerius metus Labanui, kad gautų sau už žmoną jo jaunesniąją dukterį (Pr 29, 18). Jozuės knygoje (15, 16) nuotaka išperkama laimėjimu kare.

Akivaizdu, kad santuoka nebuvo laisvas ir abiejų besituokiančiųjų trokštamas, abipuse meile pagrįstas bendras gyvenimas, veikiau tai tėvų inicijuota sąjunga. Moters atidavimas vyrui už nuotakos mokesčių rodo, kad ji sudarant santuoką neturi jokios įtakos. Remiantis formaliąja teise, tvirtinimas, kad moteris santuokoje buvo beteisė, yra gana pagrįstas ir įtikinamas. Iš tikrųjų Senojo Testamento santuokoje moteris, iš kokio visuomenės sluoksnio bebūtų kilusi, turi tam tikrų teisių (plg. Iš 21, 10); be abejo, vyras turėjo daugiau privilegijų (plg. Reiterer, 1997, p. 135–136). Taigi ištekėjusi moteris nėra vyro turto dalis ir negali būti duodama kaip užstatas, tarsi būtų daiktas. Ji yra žmogus, turintis atitinkamų teisių ir pareigų: žmona privalėjo rūpintis namų reikalais, priimti svečius, būti vaišinga, jai nereikėjo eiti dirbti lauko darbų, turėjo teisę į visuomeninį gyvenimą.

Santuokos sudarymas ST teisėje nėra aptariamasis *expressis verbis* ir skyrybų tema nėra teisiųjų tekstų objektas. Vis dėlto egzistuoja skyrybų formulė, pateikta JHWH procese su neištikimuoju Izraeliu: „Ji nėra mano žmona, o aš nesu jos vyras“ (Oz 2, 4). Pakartoto Įstatymo knygoje randame skyrybas leidžiantį Mozės įstatymą (Įst 24, 1), kuris „pripažino skyrybas kaip nemalonią, bet neišvengiamą tikrovę“ (Rubšys, 1996, p. 68).

Kiek vėliau, ypač pranašų laikais, galima matyti, kad pamažu „artėjama prie santuokos neišardomumo idealo“ (Salij, 2002, p. 67). Ypač griežtai skyrybas smerkia pranašas Malachijas (Mal 2, 10–15), nagrinėjęs mišrių vedybų (žydų ir kito tikėjimo žmonių) problemą. Nagrinėjant teologinį santuokos aspektą, pateiktą Mal 2, 10, požiūris iš esmės kinta, suvokiant, kad skyrybos yra ne privatus dalykas, jos veikia visą Dievo bendruomenę.

Nors ir stengtasi gražinti pirmąją santuokos reikšmę, vis dėlto kasdieniame gyvenime skyrybos buvo gana dažnas reiškinys, traktuojamas kaip neišvengiamas blogis. Kaip dingstis skirtis galėjo būti kiekviena smulkmena, neretai nukrypstant į absurdiškus kraštutinius, pavyzdžiui: Hilelio mokykla tvirtino, kad prastai išvirta sriuba jau yra pakankama skyrybų priežastis. Gana liberalią skyrybų praktiką aptinkame Siracido knygoje: „Jeigu ji nesielgia, kaip tu liepi, atskirk ją nuo savęs“ (Sir 25, 26). Būtų klaidinga šią vietą interpretuoti paklusnumo požiūriu, čia autorius turi mintyje: jei neįmanomas bendras gyvenimas, tai skyrybos lyg ir įvykusios.

Kaip liudija Šventojo Rašto pavyzdžiai (Sir 7, 26; 25, 26; Įst 24, 1), skyrybos įvyksta vyro iniciatyva. Vyras parašo skyrybų raštą, tada moteris, gavusi „atleidimą“, galėdavo tekėti už kito, bet naujasis vyras privalėdavo sumokėti išpirką. Skyrybų raštas leido vėl ištekėti, šitaip išvengiant kaltinimų svetimavimu.

Kalbant apie lytinius santykius santuokoje, jų „nebuvimas per dvi savaites galėjo būti pakankama priežastis parašyti skyrybų raštą“ (Vailionis, 1994, p. 3). Kitoje vietoje randame, kad „po dešimties nevaisingų vedybinio gyvenimo metų“ vyras galėdavo netrukdomas vesti antrą žmoną, o pirmoji jo žmona galėdavo vėl ištekėti, kad susilauktų vaikų su kitu (Vailionis, 1994, p. 2).

Yra ir tokių atvejų, kai skyrybų raštą žmonai davęs vyras po kurio laiko mėgina ją susigrąžinti. Jie gali vėl kurti bendrą gyvenimą, jei atleistoji žmona dar nespėjo ištekėti už kito.

Vis dėlto Mozės įstatyme yra teisinių nuostatų, kada draudžiama nutraukti santuoką: merginos išprievartavimo ir gero moters vardo apšmeižimo atvejais. Prievartautojas arba šmeižikas privalėdavo sumokėti nuotakos išpirką ir remiantis Įst 22, 29 šią merginą imti sau už žmoną be teisės ją „atleisti“. Taigi vyrui, kuris neleistinai pasielgė su moterimi arba apšmeižė gerą jos vardą, negalima skirtis. Taip parodoma, kad negalima žaisti su žmogumi, svarbiausias dalykas yra darbus gyvenimas kartu.

1.3. Santuokinės meilės įsameninimas

Panorėjęs nusakyti savo santykius su išrinktąja tauta, Dievas pasitelkė šeimos įvaizdį: „Kaip tuoktūsi vaikinai su mergele, taip tavo Statytojas susituoks su tavimi. Kaip džiaugiasi nuotaka jaunikis, taip

tavimi džiaugsis tavasis Dievas“ (Iz 62, 5). Izraelio tautos istorija tampa Dievo ir išrinktosios tautos meilės istorija: atlaidumu, pakantumu, nesibaigiančia meile grįsta Jahvės sandora su Izraeliu tampa asmeniniu ryšiu, sutuoktinių meilės sąjunga, – tai save dovanojanti, labiau duoti nei gauti trokštanti meilė, paženklinta ištikimybe (Virbailas, 1998, p. 3).

Kad santuokinės meilės paveikslas Šv. Rašte tampa Izraelio ir Jahvės Sandoros simboliu, akivaizdžiai matyti pranašo Ozėjo knygoje (Oz 1.3). Beje, pranašas Ozėjas buvo pirmasis ST įkvėptasis autorius, „drįsęs išreikšti Sandoros santykį moterystės įvaizdžiu“ (Rubšys, 1996, p. 245). Sandoros aiškinimas pasitelkiant moterystės įvaizdį buvo drastiška naujovė, geriausiai išreiškusi ryšio asmeniškumą. Lytinio įvaizdžio pasitelkimas, pranašo nuomone, buvęs tinkamas būdas istorinei Dievo moterystei išreikšti. Taigi pranašas Ozėjas santuoką suvokia ne kaip fizinio pasitenkinimo siekimą, o kaip asmenų sąjungą, glaudžią dviejų žmonių vienybę (plg. Leahy, 1972, p. 40).

Asmeninis išgyvenimas pranašui padėjo labiau įsijausti į Dievo santykį su Izraelio tauta, rasti joje gyvą palyginimą, atpažinti alegorinę įvykių prasmę. Izraelio neištikimybė ir Dievo gailestingumas remiasi Ozėjo gyvenimu su Gomere. Tekstas, persipynęs dieviškosios ir žmogiškosios meilės pavyzdžiais, alsuote alsuoja išduoto, bet nesiliaujančio mylėti mylimojo skausmu. Pranašas Ozėjas savo asmeninius nelaimingos meilės patyrimus perkėlė į Izraelio ir Dievo Jahvės santykių istoriją, kurioje Viešpaties numylėta tauta nuolat kartoja savo neištikimybę ir svetimavimą su kitais dievais. Jahvė atmetė savo Išrinktąją – Izraelį, nes jis tapo neištikimas Sandorai, Ozėjas išsiskyrė su savo žmona dėl jos neištikimybės santuokos ryšiui. Moters palyginimas su Izraeliu – Sandoros bendrija, leidžia daryti išvadą, kad santuokinės ištikimybės nesilaikymas – paleistuvystė, svetimavimas, prostitucija – yra santuokos ir istorinės Izraelio tragedijos centras, visų bėdų šaltinis.

Ozėjas, po jo ir kiti pranašai (Jeremijas, Ezechielis, Izaijas), vis kartojo, kad pats Dievas yra Izraelio Sužadėtinis, o tauta yra Jo Sužadėtinė. Net jei tauta nusigręžia nuo savo Dievo, tampa Jam neištikima ir pradeda garbinti svetimus dievus, Viešpats jos neatstumia. „Jahvė ir Izraelis priklauso vienas kitam kaip Sužadėtinis ir Sužadėtinė“

(Świderkówna, 2001, p. 145). Atmetimas, atsiskyrimas yra ne tiek bausmė, kiek bandymas sugrąžinti Izraelį pas savo Dievą, kuris yra ne tik mylintis Dievas, žadantis naujas vestuves, bet ir neištikimos Sužadėtinės meilės trokštantis Sužadėtinis. Jis visada lieka ištikimas ir vis iš naujo žada: „Paimsiu tave sau žmona amžinai, – tave sau žmona paimsiu teisumu ir teisingumu, ištikima meile ir gailėstingumu“ (Oz 2, 21).

Senajame Testamente galima rasti ir kitą įsamenintą meilę vaizduojančią vietą, kuri, daugelio egzegetų tvirtinimu, yra apreiškimo apie meilę, jausmą ir lytiškumą vadovėlis, – tai Giesmių giesmės knyga. Nagrinėjant šią knygą, kyla daug diskutuotinų klausimų: ar čia aukštinama žmogiškoji – dviejų asmenų – meilė, ar ją reikia suprasti kaip Dievo meilės Izraelio tautai, kaip Kristaus ir Bažnyčios meilės, kaip Dievo ir sielos asmeninio ryšio alegoriją? Turbūt ir viena, ir kita. Tai padeda suprasti, kad tikra sutuoktinių meilė, kaip ir Dievo ištikimybė, yra nesugriaunama ir neužgesinama (plg. Maceina, 1991, p. 278).

Dievo ir žmogaus santykiai oficialiajame diskurse buvo lyginami su vyro ir moters, todėl natūralu, kad ši giesmė galėjo atrodyti kaip Dievo ir tautos santykių giesmė, atitinkanti Izaijo, Ozejo, Ezechielio ar Jeremijo Dievo ir tautos vedybinį modelį. Skirtingai nuo patriarchalinio vyro ir moters santykių interpretavimo, Giesmių giesmė leidžia radikaliai permąstyti Dievo ir žmogaus santykius. Lyčių tarpusavio santykių sampratos kontekste jie atskleidžia subtilesnę tikrovę.

Senojo Testamento kontekste į Giesmių giesmę galime žvelgti ir kaip į Dievo bei Jo tautos santykio antropologinę išraišką. Nors ir gerokai „sužmoginta“, ši istorija tampa Dievo ieškojimo ir Viešpaties meilės, tiesa, nepavaldžios Giesmių giesmės žemiškajai logikai atspindžiu: „Dievas kreipiasi į žmogų, kviesdamas jį tapti visapusiška asmenybe; meile moterystėje dalinamasi Dievo kūrinijos gerumu“ (Rubšys, 1996, p. 266). Bažnyčios Tradicija Giesmių giesmėje visada matė žmogiškosios meilės viršūnę, tyrą Dievo meilės atspindį. Tai leidžia daugeliui vyrų ir moterų šį slėpinį palaimingai išgyventi santuokinėje meilėje, kuri yra ryšio tarp Dievo ir žmogaus sielos atspindys.

„Meilės ryšys tarp Dievo ir žmonių – Apreiškimo esmė ir Izraelio tikėjimo patirtis – labiausiai išreiškiama vyro ir moters sudarytoje santuokoje“ (Jonas Paulius II, 1993, p. 83). Natūralu, jog nuodėmė, galinti pažeisti santuokinę sąjungą, gali būti (ir yra) tautos neištikimybės savo Dievui priežastis: prostitucija – stabmeldystė; svetimavimas – neištikimybė; įstatymų nevykdymas – Viešpaties meilės paniekinimas ir panašiai.

2. Naujasis Testamentas

Naujojo Testamento santuokos samprata, pažymėta neišdildomu Kristaus įspaudu, pakoregavo Senojo Testamento normatyvus. Vėliau krikščionybės puoselėtas, šis Kristaus mokymas tapo pagrindu naujatestamentinei santuokos doktrinai.

2.1. Santuokos neišardomumas ir sakramentalumas

Naujasis Testamentas tikina, kad santuoką privalu visokeriopai gerbti, nes tai nuostabus Kūrėjo darbas. Jėzus „patvirtino šią „nuo pradžių“ egzistavusią instituciją, apvalydamas ją nuo ankstesnių trūkumų (Mk 10, 2–9.10–12), atkurdamas visą jos orumą ir pradinius reikalavimus“ (Santuokos sakramento kristologinės tezės, 2003, p. 19). Mozės skyrybų įstatyme išvelgęs istorinį „širdies kietumo“ padarinį, Jėzus prisistato kaip atnaujintojas, pasiryžęs atkurti pirminę tiesą apie sutuoktinių porą.

Jėzus atkuria Pradžios knygos minties „Ką Dievas sujungė, žmogus teneperskiria“ (Mt 19, 6) tikrąją prasmę. Remiantis pasaulio sukūrimo pasakojimu, šeima turi būti atnaujinta pradžios, pirminio dvelksmo, pirminio statuto, pirminio pašaukimo apraiškomis. Atpirkėjas siūlo atrasti pirminę vienybę, pirminį žmogaus pašaukimą būti viena su Dievu Kūrėju: „Tai, ką Dievas sujungė (sukūrė) pradžioje, ir tai, ką Jis ateina atstatyti, žmogus teneperskiria (tenesugriauna), – tenesugriauna vienybės su Dievu, savo žmogiškojo pirminio pašaukimo“ (Vailionis, 1995, p. 4). Nuo šiol vyras ir moteris „gali mylėti vienas kitą taip, kaip Dievas nuo amžių to troško“ (Santuokos sakramento kristologinės tezės, 2003, p. 17). Skelbdamas Karalystę, Jėzus pasiekia pačias santuokos šaknis, tuo iš naujo dovanoja pirminį pašaukimą būti viena su Dievu, būti Dievo paveikslu (plg. Pr 1, 27).

Jėzus puikiai žinojo skyrybas leidusį Mozės įstatymą ir tai, kad vartus skyryboms atvėrė Mozė, ne Dievas. Skyrybos prieštarauja Dievo nustatytai tvarkai: Kūrėjas žmogų sutvėrė kaip vyrą ir moterį (Pr 1, 27), iš prigimties skirtingų lyčių, kurios papildo viena kitą. Atskyręs Mozės įstatymą nuo Kūrėjo valios, kuri glūdi pačioje žmogaus prigimtyje, Jėzus panaikina izraelitų skyrybų praktiką. Kristaus tvirtinimu, ne Mozė buvo kaltas dėl skyrybų įstatymo, o patys izraelitai. Kūrėjo valia – santuokos neišardomumas. Matydamas savo tautiečių užsispyrimą, Mozė dėl jų „širdies kietumo“ leido duoti skyrybų raštą (Mt 19, 8). Vis dėlto Dievo reikalavimas neardyti santuokos nepasikeitė. Galiausiai įgyvendinti Kūrėjo valios atėjo pats Kristus, kuris, nekreipdamas dėmesio į žmogaus širdies kietumą, pareiškė: „Ką Dievas sujungė, žmogus teneperskiria“ (Mt 19, 6). Taip sutvirtinamas santuokinio ryšio pastovumas.

Tiesa, vedusieji gali išsiskirti „ištvirkavimo atveju“ (Mt 5, 32; plg. Mt 19, 9), – skelbia Kristus. Iš pirmo žvilgsnio tokia skyrybų galimybė („ištvirkavimo atveju“) lyg ir nesuderinama su Kristaus mokymo apie santuoką esme. Vis dėlto savo laiškuose ją mini ir apaštalas Paulius: „Susituokusiems įsakau ne aš, bet Viešpats, kad žmona nesiskirtų nuo vyro, o jei atsiskirtų, kad liktų netekėjusi arba susitaikintų su vyru“ (1 Kor 7, 10–11). Taigi abiem atvejais kalbama apie skyrybų galimybę, kuri nepanaikina santuokinio ryšio. Galima manyti, kad žodžiai „ištvirkavimo atveju“ gali būti susiję su dviem konkrečiomis situacijomis. Pirmoji, kai vyras ir žmona gyvena kaip sutuoktiniai, bet nėra susituokę, Kristus leidžia ir net pataria jiems išsiskirti. Čia vertėtų prisiminti Jėzaus pokalbį su samariete prie šulinio: „Ir dabartinis – ne tavo vyras“ (Jn 4, 18) (plg. Dictionary of Paul and his letters, 1993, p. 596). Šiuose žodžiuose galima įžvelgti teisę nesutikti su sutuoktinio neištikimybe. Pripažįstama, kad nekaltas sutuoktinis turėtų palikti savo neištikimąją porą ir melsdamasis bei atgailaudamas laukti, kol šis atsivers, o ne taikstytis su žeminančia santuoka.

Taigi minėtais atvejais sutuoktiniams leidžiama išsiskirti, turint omenyje separacijos tikėtinumą. Separacija tik iš dalies primena skyrybas – tai sutuoktinių išsiskyrimas, kai jie neįteisina kitos santuokos, laukdami, kol bus atkurta iširusioji. Akivaizdu, kad to meto žydai

prieštarinai vertino separacijos instituciją, vis dėlto neabejotina, kad apaštalui Pauliui ji buvo žinoma.

Kristaus mokymas apie santuokos neišardomumą remiasi tikėjimu žmogumi, žmogaus meile, jis gali būti interpretuojamas kaip kvietimas tikėti, kad santuokinė meilė nesunaikinama. Kristus savo laikysena ne tik patvirtino santuokos kilnumą, bet ir padarė ją šventumo skleidėja.

Senajo Testamento santuoka, kaip paties Dievo Kūrėjo įsteigta, buvo šventa, tačiau nusidėję pirmieji tėvai prarado malonę, be kurios antgamtinė santuoka negalėjo gyvuoti. Reikėjo Kristaus, kuris suteiktų santuokai prarastą kilnumą ir dar labiau ją išaukštintų. Savo mirtimi ir pergalingu prisikėlimu Kristus apvainikavo Naujojo Testamento santuoką dar didesniu šventumu, suteikė jai sakramento kilnumą, padarydamas ją malonės ženklu. Išganytojo nuopelnų dėka santuoka įgauna antgamtinių savybių – tampa sudievinu ir įsmeninutu Kristaus meilės Bažnyčiai ženklu (plg. Santuokos sakramento kristologinės tezės, 2003, p. 20). Įgydama ontologinį Kristaus meilės Bažnyčiai pagrindą, santuoka sudabartina Jėzaus ištikimybę savo Sužadėtinei, taip pat užtikrina ryšio tarp Kristaus ir Bažnyčios neišardomumą, nes Kristus – Sužadėtinis niekada nepaliks savo Sužadėtinės – Bažnyčios. Jis bus jaunikis per amžius, o Bažnyčia bus Jo nuotaka, kol ateis Dangaus karalystė, kurioje niekas nebeves ir nebetekės, nes tai bus naujas žmonių santykis Kristuje (plg. Mt 22, 30).

Atpirkimo darbu atkūręs santuokos esmę, Jėzus pats „duoda jėgos ir malonės išgyventi santuoką naujai, Dievo karalystės mastu“ (KBK, nr. 1615). Santuokos sakramentalumas tampa regimas tik tikėjimo šviesoje. Santuokinei meilei, kuri buvoja Kristuje, suteikiamas ją įsteigusio ir palaikančio Kristaus meilės tikrumas. Taip vyras ir žmona išipareigoja gyvendami santuokoje įgyvendinti Kristaus, kaip Bažnyčios Sužadėtinio, slėpinį, paremtą abipuse meile ir atsidaivimu, amžina vienybe ir ištikimybe.

Santuokos įtraukimas į išganyimo planą yra konkreti sakramento išraiška. Taigi santuoka pati savaime yra tikras išganyimo ženklas, perteikiantis Dievo malonę.

2.2. Krikščioniškoji šeima kaip Kristaus santykio su Bažnyčia išraiška

Apaštalas Paulius taip aiškina santuokos slėpinį: santuokos nulemta sutuoktinių vienybė atkartoja Kristaus ir Bažnyčios vienybę. Tai „nėra tik išorinis dviejų tikrovių panašumas, bet ir susipynimas vienos tikrovės su kita“ (Žilys, 1964, p. 227). Sutuoktinių vienybė ne tik simbolizuoja Kristaus ir Bažnyčios meilę, bet ir dalyvauja šioje simboliškoje tikrovėje, tapdama antgamtinės malonės laidu.

Senovės Rytų visuomenė žodį *šeima* suvokė kaip šeimos kolektyvą, kurį sudaro vyras, moteris, vaikai ir vergai. Visiems jiems galiojo vienas pagrindinis dėsnis, kurį apaštalas Paulius vadina pagrindiniu įstatymu: turime paklusti vieni kitiems „dėl Kristaus baimės“ (Ef 5, 21). Šis įstatymas yra svarbus, nes ugdė pirmąją krikščionių kartą. Remiantis juo, raginta vienas kitam paklusti, visame kame padėti. Apaštalas Paulius krikščionišką šeimą pristato kaip dorų, teisingų žmonių sąjungą, kur viskas daroma dėl „Kristaus baimės“, taip pašventinant jų gyvenimą (plg. Der Brief an die Epheser, 1963, p. 165).

„Pakluskite vieni kitiems dėl Kristaus baimės“ (Ef 5, 21), – tai raginimas gyvenantiems santuokoje. Laiško efeziečiams autorius jį plėtoja atskirai kreipdamasis į moteris ir vyrus. Kreipdamasis į moteris apaštalas ragina, kad jos būtų „klusnios savo vyrams, lyg kad Viešpačiui, nes vyras yra žmonos galva, kaip Kristus yra Bažnyčios galva“ (Ef 5, 22–23). Svarbu atkreipti dėmesį, kaip apaštalas tą klusnumo pareigą pagrindžia: „Kaip Bažnyčia klauso Kristaus, taip ir moterys visame teklauso vyrų“ (Ef 5, 24). Klusnumui išreikšti jis vartoja graikų kalbos žodį *hypotassesthai*, kas reiškia ne aklą, vergišką atsidavimą, vieno vyravimą, o kito pasyvumą, bevališkumą, abejingumą, bet vienybę meilėje – tvarkingą gyvenimą (plg. Rubikas, 1979, p. 366). Pasakojime apie Dievo karalystės galutinį atėjimą šis terminas reiškia, kad Dievo „Sūnus nusilenks tam, kuris buvo viską jam pajungęs, kad Dievas būtų viskas visame kame“ (1 Kor 15, 28). Taigi Sūnaus nusilenkimas dangiškajam Tėvui vaizduojamas vartojant tą pačią *hypotassesthai* sąvoką. Čia iškyla moters klusnumo svarba: „Kad Dievas būtų viskas visame kame“ (1 Kor 15, 28). Kalbama ne apie klusnumą vyrui, o apie klusnumą Dievui, tvarkingai gyvenant šeimoje, taikingai sutariant su vyru. Dievo valia ne tik moteris, bet ir vyras įpareigoti

gyventi vienijančioje meilėje. Taigi paklusti savo žmonai turi kiekvienas vyras.

Šio abipusio klusnumo pagrindas yra Kristus, Jis yra abiejų Viešpats, todėl „pakluskite (...) dėl Kristaus baimės“ (Ef 5, 21). „Kristaus, kaip teisėjo, baimė įpareigoja tiek moters, tiek vyro sąžinę daryti visa, kad „Dievas būtų viskas visame kame“, nes abudu, tiek vyras, tiek moteris, yra Viešpaties“ (Rubikas, 1979, p. 366).

Apaštalo Pauliaus žodžiai, kad moteris turi būti klusni savo vyrui, „lyg kad Viešpačiui“ (Ef 5, 22), ir turi klausyti vyro, „kaip Bažnyčia klauso Kristaus“ (Ef 5, 24), rodo, kad žodžiais *lyg kad* pasakoma, jog vyras nėra Kristus, o moteris nėra Bažnyčia. Tai tik palyginimai, nurodantys, kaip šeimoje turi sutarti vyras ir moteris. Klusnumo reikalauja ne vyras, o pats Dievas, todėl žmona savo ruožtu yra atsakinga ne vyrui, o Kristui.

Kyla klausimas, koks iš tikrųjų yra Kristaus santykis su Bažnyčia? Kokie, atsižvelgiant į Kristaus santykį su Bažnyčia, turi būti vyro santykiai su žmona? „Žmogaus Sūnus atėjo, ne kad jam būtų tarnaujama, bet kad pats tarnautų ir savo gyvybės kaina daugelį atpirktų“ (Mk 10, 45). Apaštalas Paulius nurodo: kaip Kristus myli Bažnyčią, jai aukoja save, ją maitina dieviškosiomis malonėmis ir taip pašvenčia, padarydamas „neturinčią jokios dėmės nei raukšlės“ (Ef 5, 27), taip ir vyras turi mylėti savo žmoną, aukoti jai save, ją globoti, „ja rūpintis ne tik medžiagine, bet ir dvasine prasme, kad ji taip pat jo meile taptų šventa ir skaisti“ (Maceina, 1991, p. 279).

Apaštalas, kalbėdamas apie sutuoktinių santykius, akcentuoja pagrindinį įsakymą: „Mylėti savo artimą, kaip pats save, taigi nedarant jokio skirtumo tarp meilės sau ir artimui“ (Ten pat. p. 366). Tokia meilė neskatina kito pavergti, užvaldyti, išnaudoti. Sakydamas, kad „vyrai turi mylėti savo žmonas, tarytum savuosius kūnus“ (Ef 5, 28), apaštalas Paulius neteigia, kad moteris yra vyro kūno arba jo Aš dalis, kas reikštų vyro viršenybę. Paaiškindamas, kad mes visi esame Kristaus kūno nariai (Ef 5, 30), jis tik nurodo, kad visiems galioja tos pačios taisyklės, abu (vyras ir moteris) „per krikšto vandenį yra panardinti toje pačioje ir vienoje antgamtinėje Kristaus bei jo Bažnyčios tikrovėje“ (Maceina, 1991, p. 367). Todėl į apaštalo Pauliaus įspėjimus moterims „būkite klusnios“ (Ef 5, 22), o vyrams – „mylėkite savo

žmonas“ (Ef 5, 25), negalima žvelgti taip, tarsi vienas būtų skirtas tik moterims, o kitas – tik vyrams, tada vyras būtų įpareigotas vien mylėti, o moteris – vien paklusti (be meilės).

Žinoma, apaštalas Paulius griežtai perspėja vyrus, kad nebūtų savanaudžiai. Vyras turėtų orientuotis į moters laimę, kaip yra tarp Kristaus ir Bažnyčios (plg. Ef 5, 32). Požiūris, kad vyras, remdamasis Kristaus pavyzdžiu, turi prisiimti savo, kaip vadovo, vedlio į laimę pareigą, o moteris savo klusnumą vykdyti kaip tarnystę Kristui, santuokoje pašalina visus nesusipratimus, nes čia „susitinka dviejų asmenų rankos abipusei meilei, abipusiam klusnumui ir abipusei tarnybai“ (Rubikas, 1979, p. 367). Tokia situotinių laikysena turi išlikti visą santuokos gyvavimo laikotarpį.

Taigi Naujajame Testamente krikščioniška santuoka įgyja naują vertę, išreiškdamą Kristų ir Bažnyčią vienijančią slėpinį (plg. Ef 5, 21–33). Turėdami prieš akis tokią Kristaus, kaip Sužadėtinio, ir Bažnyčios, kaip Sužadėtinės, analogiją, galime išskirti pagrindinius jų santykio bruožus (paraleles). Pirmasis ir turbūt esminis bruožas – Kristus yra Bažnyčios galva. Naujajame Testamente, ypač apaštalo Pauliaus laiškuose, ši mintis aiškiai išdėstyta: „Kristus yra tikrasis Bažnyčios Aš, o ji yra jojo mistinis Kūnas“ (Maceina, 1992, p. 13). Kaip vieno organizmo kūnas ir galva, jiedu – Kristus ir Bažnyčia – sudaro vieną mistinį Kristaus kūną. Visa, ką Kristus turi, savo dieviškumą ir amžinąjį gyvenimą, atiduoda per malonę savo Sužadėtinėi – Bažnyčiai. Iš to, kad Kristus yra Bažnyčios galva, o Ji – mistinis Jo kūnas, kyla antrasis judviejų santykių bruožas – Bažnyčios atsidavimas Kristui. Tai nėra vergiškas nusilenkimas, bet greičiau susijungimas su gyvybę teikiančiu pradū, kuris savo dieviškumu persunkia mistiškąjį savo Kūną (Bažnyčią). Trečiasis bruožas – tai Kristaus meilė Bažnyčiai, kaip Sužadėtinio meilė Sužadėtinėi. Anot apaštalo Pauliaus, Kristaus atsidavimo tikslas yra ne kas kita kaip Bažnyčios šventumas. Juk Kristus atsidavė mirčiai, kad pašventintų Bažnyčią (plg. Ef 5, 25–28), savo malone gaivindamas, Jis suteikia jai dieviškąjį gyvenimą. Gaudama antgamtinę gyvybę iš Kristaus, Bažnyčia šią malonę perduoda savo vaikams – naujam gyvenimui. Juk Bažnyčios teikiamas Krikštas yra gimimas antgamtiniam gyvenimui. Čia galime įžvelgti ketvirtą Kristaus ir Bažnyčios santykių bruožą: Bažnyčia gali gimdyti žmones antgamtiniam gyvenimui.

Sugretinę išvardintus broožus, gautume tokį Kristaus ir Bažnyčios santykių vaizdą: Kristus yra Galva, Bažnyčia – Kūnas; Kristus – Sužadėtinis, Bažnyčia – Sužadėtinė; jis – vyras, ji – moteris; jis teikiaš, ji priimanti; jis aktyviai pradedaš, ji kurianti ir gimdanti. Tai rodo, kad santuokos pirmavaizdis yra Kristaus ir Bažnyčios slėpinys, „vyro ir moters santykių gelmės atsiveria tiktai Kristaus – Bažnyčios santykyje“ (Maceina, 1991, p. 279). Taigi vyro ir moters gyvenimas simboliškai atkartoja Kristaus ir Bažnyčios gyvenimą.

Išvados

Straipsnis padeda įvertinti šeimos ir santuokos reikšmę šiandieninėje visuomenėje. Šeima – didžiulė Dievo dovana vyrui ir moteriai, kuri padeda puoselėti jų meilę, tobulėti kaip žmonėms ir kaip krikščionims. Pagaliau, tvirta šeima – tai dovana visuomenei, tautai. Bažnyčios uždavinys – padėti žmonėms pažinti šią Dievo dovana.

Iš straipsnyje aptartos temos išplaukia šios išvados.

1. Krikščioniškos santuokos doktrinos pagrindas yra dieviškasis apreiškimas, kuriame glūdi visi pagrindiniai santuokos ir šeimos principai. Biblijos mokymo apie santuoką esmę atskleidžia teiginys: „Todėl vyras paliks tėvą ir motiną, glausis prie žmonos, ir jie taps vienu kūnu“ (Pr 2, 24). Frazėje „taps vienu kūnu“ (gr. *basar ehad*) žodis *kūnas* reiškia giminystę ir bendrystę, jam dalyvaujant kaip tarpininkui ir pristatant santuoką kaip kūnišką ir dvasinę vyro bei moters vienybę. Ši tikrovė, priimta ir išpuoselėta Bažnyčioje, Kristaus dėmesio ir pagarbos santuokai pagrindiniu formuoja santuokinę teisėtvarką bei doktriną.
2. Naujojo Testamento doktrinoje santuokos tvirtumo ir šeimos neišardomumo principai yra giliai įsišakniję abipusės Kristaus ir Bažnyčios meilės tikrovėje ir tik joje gali visiškai išsiskleisti. Pagrįstas ir kruopščiai išdėstytas namų kodekso svarbiausias nuostatas randame Laiške efeziečiams (5, 21–22.25.31), čia vyro ir moters santuokinė sandora suvokiama kaip Kristaus ir Bažnyčios amžino santykio atspindys. Viena vertus, akivaizdu, kad tekste atsiskleidžia ano meto patriarchalinė šeimos samprata – moters pavaldumas vyrui, kita vertus, griaunama nusistovėjusi tokios patriarchalinės šeimos tvarka: kalbama apie meilę ir

- atsidavimą, abipusį pavaldumą, vyro ryžtą aukotis žmonos bei šeimos labui.
3. Bažnyčios mokymas santuoką pateikia kaip pranašišką Kristaus ištikimybės Bažnyčiai ženklą – hebr. *Ot*. Santuoka, kaip sakramentinė tikrovė, yra prigimtinio vyksmo įtraukimas į antgamtinę sritį, pašventinant ir sutaurinant prigimtine santuokos plotmę.
 4. Šeima yra Švč. Trejybės atvaizdas, kaip tokia ji dalyvauja Bažnyčios gyvenime ir pasiuntinystėje. Trejybinis santuokos matmuo lemia šeimos neišardomumą, neišskiriant ir vaikų, kaip suuoktinių ryšio su ateitimi.
 5. Nuo šeimos neatskiriama santuoka yra objektyvi tikrovė, leidžianti kalbėti apie ją kaip apie svarbų prigimtinio moralinio įstatymo momentą. Kadangi tiesiogiai priklauso nuo prigimtinio įstatymo, kylančio iš protu nagrinėjamo apreiškimo, santuoka atskleidžia žmogaus kilnumą, kurio apsaugą stengiasi garantuoti minėtas įstatymas. Dėl pastarojo visuotinumą santuoką reglamentuojančios prigimtinės normos įgyja visuotinę galią.
 6. Santuokos sakralumą galima išsaugoti tik laikantis Dievo nustatytos prigimtinės tvarkos. Todėl homoseksualumas savaime yra neigiamas reiškinys, o bandomosios santuokos griauja šeimos pasaulį, kuris jau pačia savo prigimtimi skatina atsakingai įsipareigoti, taip pat pastovumą, stabilumą. Bažnyčia, traktuodama santuoką ir šeimą kaip vieną vertingiausių žmonijos gėrybių, savo dokumentuose siekia atskleisti to pašaukimo didybę ir grožį, kuris skirtas tarnauti meilei ir gyvybei. Krikščioniškąją požiūrį į santuoką galima apginti tik remiantis Biblija. Reikia stengtis padaryti viską, kad šeimos vaidmuo šiuolaikiniame pasaulyje būtų tinkamai įvertintas ir pripažintas.

Gauta 2005 10 15

Pasirašyta spaudai 2006 02 12

Spausdinti rekomendavo: kun. doc. dr. V. Gedgaudas,
kun. dr. A. Savickis

Literatūra

- Brizgys, V. (1959). *Negesinkime aukurų*. Brooklyn.
- Dictionary of Paul and his letters*. (1993). Ed. G. F. Hawthorne, R. P. Martin. Leicester.
- Jonas Paulius II. (1993). Familiaris consortio. *Logos* 7: 77–139.
- Jonas Paulius II. (1994). *Laiškas šeimoms*. Vilnius.
- Katalikų Bažnyčios Katekizmas*. (1996). Kaunas: Tarpdiecezinė katechetikos komisijos leidykla.
- Lauriūnas, J. (1994). Negera būti vienam. *Caritas* 2: 19–22.
- Leahy, D. (1972). *The Wisdom literature*. Denville, New Jersey.
- Maceina, A. (1992). Moterystės pirmavaizdis ir tikslai. *Krikščioniška šeima*. Kaunas, p. 5–22.
- Maceina, A. (1991). *Saulės giesmė*. Vilnius.
- Reiterer, F. V. (1997). *Dievo teisyas ir gyvenimas*. Vilnius.
- Rubikas, A. (1979). *Moterys visame teklauso vyrų (Ef 5, 24). Laiškai lietuviams 11: 365–367*.
- Rubšys, A. (1996). *Raktas į Senąjį Testamentą*, d. 2. Vilnius.
- Salij, J. (2002). *Santuoka. Skyrybos. Nesakramentiniai ryšiai*. Vilnius.
- Świderkówna, A. (2001). *Pašnekesiai apie Bibliją*. Vilnius.
- Šventasis Raštas. (1999). Vilnius.
- Santuokos sakramento kristologinės tezės. (2003). Tarptautinė teologijos komisija. *Bažnyčios žinios 10: 16–19*.
- The Anchor Bible dictionary*. (1992). Vol. 4. Ed. D. N. Freedman, G. A. Herion. Doubleday.
- Vailionis, J. (2000). *Susitikimo Giesmė*. Vilnius.
- Vailionis, J. (1995). Šeima Biblijoje. *Katalikų pasaulis 1: 2–4*.
- Vatikano II Susirinkimo nutarimai*. (2001). Vilnius.
- Virbalas, L. (1998). Negera žmogui būti vienam. *Sandora 12: 3–4*.

FAMILY IN THE BIBLE**Arvydas Ramonas, Tomas Jonušas****Summary**

The most ancient tradition regarding the origin of marriage and family is from Gods revealed Word in the Old Testament. Generally speaking the whole of sacred Scripture in its teachings concerns the whole of human life in its entirety. It commences with the creation of male and female in the image and likeness of God and concludes with the image of the “wedding feast of the Lamb” (Apoc 19, 7.9). The Old Testament has no specific term for “marriage”. The union of husband

and wife was considered only in the clan or tribal context. However, its existent reality is attested to without a doubt through many references. God Himself is the author of marriage so that the calling to enter it is written by the author Himself in the nature of men and women. From the very beginning of creation Sacred Scripture reveals the plan of God about marriage for human kind.

The most important account of the creation of male and female is to found in the Book of genesis concerning the creation of mankind. It is presented as being very good as the union of husband and wife reflect the image and likeness of the Creator. According to the Book of Genesis, the human being is neither just male and female alone (cf. Gen 1, 27) but “the two together are a reflection of God image and likeness”. Created together God wanted to express an interdependency of partnership, “so as to help one another”. Man and wife come together not because of external factors but are drawn together from the internal depths of nature’s design. The words “it is not good for man to be alone” contain the codified idea of complementary of the partners. In this way marriage in paradise becomes an institution for the perfection of the opposite sexes, which is its main purpose. Having created man God saw that he was alone. His loneliness was an imperfection which was overcome by the creation of women, “bone of his bone and flesh of this flesh” (Gen 2, 23). From that moment when God created woman as a “suitable partner” for man (cf. Gen 2, 18) began the importance of relationship and goodness inherent in being together. True, expulsion from paradise and the condemnation to laborer with sweat and pain, the goodness of friendship together remained as a principle of life.

Innate gifts of the Creator predispose man and women to search out one another in seeking mutual happiness through communal life together. Their mutual friendship is cast by their different genders. Thus the plan of the Creator is that through their mutual friendship not only is loneliness overcome but that they cooperate in the creation of another generation of human life. Originally, marriage before the fall of mankind was an institution designed spiritually to complement the individual and physically to continue the species.

Having an understanding of the biblical origin of marriage and its essential purposes we can systematically discuss the various developmental stages of the marriage institution. Each of these contributes come new aspect, without however, invalidating the contribution of its precedents.

Recalling the creation account of the world from the Book of Genesis, we can say that all of visible creation is an expression of God's power. The final expression of God's power and love is his creation of the first humans. They were directly created by God who then called them to collaborate in the creation of other human. With this purpose in mind humans were created according to different genders but joined in common life with the command to "be fruitful and multiply, fill the earth and rule it" (Gen 1, 28). The Creator's blessing contains the essential purpose of marriage; with in order to fulfill requires the sharing of a common life by man and woman. Only through the shared life of husband and wife are characteristics of community and complementary to be found. Husband and wife are for one another; each complements the order; together they create a new whole. That is why "a man leaves father and mother and joins his wife and two become one flesh" (Gen 2, 24). They create a new and separate entity which is called the family. This desire to create a separate entity and stable entity is so strong that a human being leaves his natural home and unites with another human being, with whom the ties of friendship have not always been familiar. Such natural bonds unite so strongly, that no greater pain can be felt, that the loss of one's mate. This oneness that husband and wife experience in matrimony is a sign God-given of unity and harmony, crowning the work of creation. Marriage in paradise before the fall of mankind is the original phase, in which the complementary of the sexes finds its fulfillment through this institution.

Through sin the whole of mankind life suffered as a consequence, including the relationship between husband and wife in which alienation appeared (cf. Gen 3, 7.16). After the fall marriage assumed another aspect; not in order to calm concupiscence and satisfy desires was the purpose of marriage understood but through marriage this was possible. In the second stage of the development of marriage this biological aspect of marriage was more accented. In spiritual relationship of

husband and wife was relegated to the background whereas the propagation of the species assumed primary importance. This change of focus reflects the chaos accruing in human nature. Though externally the institution of marriage had radically changed, nevertheless internally marriage remained unchanged essentially despite human effort to do so.

The family with figures in the Old Testament, as with all nomad people was patriarchal. Based on the Genesis account of creation according to God's plan and its inherent nature marriage is monogamous. Despite this, in time and in Middle Eastern cultural mentality polygamy also appeared.

Although during the period of the prophets efforts were made to return to the original idea of marriage, divorce was a common occurrence in daily life. It was regarded as an unavoidable evil. As the Bible attest (Sir 7, 26; Wis 24, 1) the male took the initial step with divorce. He wrote the bill of divorce. The woman, who was "pardoned", was then free to wed another man who was obliged to pay a ransom price. The bill of divorce guaranteed the possibility of another marriage. In this way accusations of adultery were avoided. The absence of sexual relationship over a fortnight was sufficient grounds for writing a bill of divorce. Elsewhere reference occurs to the effect that after ten unfruitful years of marriage the man was free to wed another woman without any difficulties as also the woman was free to beget children with another husband. Reference accurse also to such situation as the man having written a bill of divorce tries after a while to share a common life with his forms of life. This was only possible if the former wife was available but not if she had remarried after the separation.

The law of Moses contains legal norms forbidding marriage to be dissolved. This applies to rape or in defense of a girl's reputation. The rapist was obligated to ay a price and according to Deut 22, 29 had to take the woman as wife without the right of divorce. So certain occasions when a man's conduct with a woman was unacceptable or her reputation suffered as a consequence, sanction then prevented divorce. This showed that it was considered wrong to play with an individual

and that harmony of common life was an important priority which warranted legal protection.

In the New Testament the concept of marriage was indelibly marked with Christ's imprint who not rarely corrected the norms of the Old Testament. After Christianity established itself Christ's view became the fundamental for understanding the New Testament doctrine about marriage. The New Testament teaches that marriage is worthy of due respect. It is seen a good work by the Creator (cf. 1 Tim 4, 4). Christ in his teaching confirmed this institution in its primordial state, purifying it of imperfection (cf. Mk 10, 2–9; 10–12); and restoring it to original dignity. Moses makes allowance for divorce due to hardness of heart, Christ by contrast restores the original truth about marriage. Christ renews the indissolubility of marriage according to Genesis: "what God has joined let not man divide" (cf. Mt 19, 6). According to Genesis, the family ought to be rehabilitated to its original status and calling. The Redeemer seeks to rediscover man's original unity and primary calling to be one with God the Creator. In proclaiming the kingdom of God, Christ nears the roots of the marriage institution and offers the opportunity of it becoming again the means of reflecting God's image (cf. Gen 1, 27). Knowing well the law of Moses which allows for divorce, Christ knows well that it was Moses and not God who opened the doors to divorce. Divorce is contrary to God's original plan. God created mankind as male and female (cf. Gen 1, 27) different genders by nature in order to complement one another. Setting aside the law of Moses from God's will written in human nature Christ destroys the dynamics on which was based the custom of the Israelites to divorce. The Creator's will was that marriage be indissoluble. Seeing his people rebelling Moses relented to allow divorce because of "the hardness of their hearts" (Mt 19, 8). Although divorce was allowed, that did not change God's plan. Christ came in fulfillment of God's plan and despite the hardness of men's hearts declared: "what God has joined, let man not divide" (Mt 19, 6). In this manner the stability of marriage was safeguarded. Christ teaching about the indissolubility of marriage is based upon faith in man and human love. It can be understood as an invitation to believe that marriage love is in-

destructible. Christ not only confirmed the dignity of marriage but made it the means to achieve sanctity.

In the Old Testament marriage as instituted by God was holy. But with original sin the first couple lost the grace necessary to live supernaturally. It was necessary for Christ to restore to marriage its lost dignity and more wonderfully to elevate it. Through the redeeming acts of his death and resurrection Christ crowned marriage with a higher sense of holiness elevating it to the status of a sacrament and making it a sign of God's grace. Thanks to the merits of the Redeemer marriage receives supernatural characteristics. It becomes a divinized vehicle of Christ love for the Church. Ontologically Christ's love and fidelity to this Church is expressed through marriage. This ensures that the unity between Christ and his Church is indissoluble as Christ – the bridegroom, would never leave his Church – the bride. He remains the bridegroom throughout the ages until the coming of the kingdom of God in which there will be no marriage as it will be replaced by a new relationship with God in Christ Jesus (cf. Mt 22, 33). The sacramentality of marriage is seen only through the light of faith. Marital love is drawn into the authentic love of Christ. In this way husband and wife commit themselves to a love like Christ has for his Church. They commit themselves to this mystery by the mutual gift of self, by their fidelity to one another and by their lasting unity. From this it follows that marriage is in itself a true sign of salvation and source of divine grace.

The apostle Paul reveals the mysterious essence of marriage and how unity of the spouse represents the unity of Christ and his Church. This is no mere external comparison but the two realities are joined with one another. Marital unity not only represents the reality of Christ's love, but also participates in it becoming a source of divine grace. In ancient Middle East culture the word "family" raised the connotation of a family house-hold collective which included husband, wife, children and slaves. One fundamental rule was valid for all the members of the family house hold which the apostle Paul calls the apex. All must be subservient to one another from a holy fear of the Lord (cf. Eph 5, 21). This command is very important as it formed the first generation of Christians. Mutual assistance was encouraged in

this way. The apostle Paul presents the family as a union of righteous people where all is done from a holy fear of the Lord which brings its blessings.

Hence in the New testament Christian marriage assumes a new dignified dimension making visible the mystery of love which joins Christ with his Church (cf. Eph 5, 21–23). Having in mind this Bride and Bridegroom analogy it is possible to further distinguish fundamental attributes. The primary characteristic is that Christ is the head of the Church. This message is clearly rendered throughout the New Testament, especially in the letters of the apostle Paul. Christ is head of the Church which becomes his mystical body. Like a unified organism consisting of head and body, the two entities, Christ and Church comprise one reality of Christ's mystical body. All that belongs to Christ regarding divinity and everlasting life he offers through grace to his Bride, the Church. From this first relational characteristic follows a second, namely, that the Church as spouse of Christ surrenders herself to Christ. This surrender is not a servile surrender but rather a return to the source of life. A third characteristic is the love of Christ for his Church which is similar to the love of Bridegroom for the Bride. According to the apostle Paul, this goal of Christ's love is none other than the sanctification of his Church. Christ gave his life for the Church (Eph 5, 25–28) and gives it divine life through grace. The Baptism in the Church is none other than birth to supernatural life. There is seen the fourth relation characteristic, namely, the role of the Church in giving birth to new supernatural life. Hence the life of husband and wife symbolically reflect the life of Christ and his Church.